

1899

2017

ΟΙ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΟΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

μια περιήγηση στις γειτονιές των
ξεχασμένων της πόλης

1. Εισαγωγή – σκοπός

Με αφετηρία τα περσινά σχέδια του Πολυτεχνείου Κρήτης να μετατραπεί η κατάληψη Rosa Nera σε ξενοδοχείο πολυτελείας, παρατηρήσαμε ότι ενώ η αντίδραση ενάντια στην τουριστικοποίηση ενός μνημείου ήταν άμεση και πολυπληθής, στην αντιπρόταση ορισμένων να αξιοποιηθεί το κτίριο προς μορφωτική και ιστορική χρήση, αρκετοί – ακόμα και με «αγωνιστικές πεποιθήσεις» - βρέθηκαν σε αμηχανία, σκεφτόμενοι εντέλει ότι ίσως και να ήταν καλή ιδέα η κατάληψη να γίνει ένας «δημόσιος χώρος πολιτισμού προς όφελος όλων».

Η σημερινή παρουσίαση έχει σκοπό να ανοίξει τη συζήτηση σχετικά με το τι σημαίνει δημόσιος χώρος, τι σημαίνει «ιστορικό κέντρο» ως τουριστικό προϊόν και τι σημαίνει ιστορία και πολιτισμός ως αναφορά και πρότυπο. Ξεκινάμε με την εμπειρία μας, της συλλογικής και συμμετοχικής αυτοδιαχείρισης της Rosa Nera εδώ και δεκατέσσερα χρόνια, ενός χώρου στο Λόφο Καστέλι - στην κατεξοχήν περιοχή άσκησης της εκάστης κεντρικής εξουσίας στο νομό Χανίων. Ο χώρος αυτός μαζί με τον πολιτικό λόγο της Συνέλευσης συνθέτει έναν ιδιαίτερο συνδυασμό που τοποθετεί το σύνολο κτήριο-συνέλευση όχι μόνο στα αντιστασιακά – και ανταγωνιστικά προς το πολιτικό υπάρχον σύστημα – αλληλέγγυα πολιτικά και κοινωνικά εγχειρήματα, αλλά και σε μια συνολική κριτική πράξη και στάση απέναντι στην κυριαρχη αφήγηση της ιστορίας και του πολιτισμού. Στην τοποθεσία που διαχρονικά επέβαλλε το πρότυπο της ιεραρχίας και της εξουσίας, στο χώρο που κατασκεύασε και διαιώνισε κοινωνικές νόρμες αποκλεισμού και εκμετάλλευσης, θα ξεκινήσει και θα καταλήξει η περιήγηση στο Λόφο και στις γύρω συνοικίες της παλιάς πόλης όπου αποκλείστηκαν και εντέλει ξεχάστηκαν οι παραλειπόμενοι της ιστορίας.

2. Η πολύμορφη εμπορευματοποίηση: από τον κίτις τουρισμό στο Θεματικό πάρκο

Στα Χανιά, η μετάβαση της παλιάς πόλης από ζώνη κατοικίας και παραγωγικής εργασίας¹ στη σημερινή ζώνη θεάματος και παροχής τουριστικών υπηρεσιών ενισχύθηκε σημαντικά από τα δημόσια έργα. Ως απάντηση στον φθηνό μαζικό τουρισμό των παραθαλάσσιων εγκαταστάσεων και των all inclusive διακανονισμών τους, ο ιδιωτικός και ο δημόσιος τομέας ανακάλυψαν πριν μερικά χρόνια τα οφέλη του «ποιοτικού τουρισμού» που έχει ως προϊόν - πέρα από το mousaka και τις ξαπλώστρες στις παραλίες, τον πολιτισμό.

Έτσι, τα χρηματοδοτούμενα από Δήμο, Περιφέρεια και Ε.Ε. έργα ανάπλασης², ανάδειξης³ και αναστύλωσης⁴ στο Παλιό Λιμάνι προώθησαν την «ποιοτική ανάπτυξη» με τη δημιουργία διαδρομών περιήγησης σε επιλεγμένα ιστορικά μνημεία - ενώ την ίδια εποχή στον ιδιωτικό τομέα εγκαταλείφθηκαν αρκετά από τα παραδοσιακά μανάβικα, τυροκομεία, κρεοπωλεία κλπ. της Δημοτικής Αγοράς και αντικαταστάθηκαν με καταστήματα σουβενίρ. Στην ίδια κατεύθυνση της τουριστικής ανάπτυξης, δρόμοι όπως «τα μαχαιράδικα», «τα κεράδικα», «τα στιβανάδικα» παρέμειναν ως όνομα, στεγάζοντας πλέον στην πλειοψηφία τους τουριστικά καταστήματα, μπαρ και καφετέριες.

Η ξαφνική προοπτική αύξησης των κερδών από τον τουρισμό σε συνδυασμό με την «οικονομική κρίση» οδήγησε την παλιά πόλη στην εκμετάλλευση των πάντων: πρώην αποθήκες ενοικιάζονται ως εμπορικοί χώροι ή χώροι διαμονής, εκδιώκονται μόνιμοι ενοικιαστές προς όφελος της βραχύχρονης διάθεσης τουριστικών καταλυμάτων, τα άλογα σέρνουν άμαξες «εποχής» για την περιήγηση των επισκεπτών και τα παγκάκια

1. με ποικιλία παραδοσιακών επαγγελμάτων και ένα σχετικά μικρό μέρος αφιερωμένο στον αστικό τουρισμό

2. ενετικά τείχη, ανατολική τάφρος, Σαντριβάνι, Νεώρια

3. βυζαντινά τείχη, δυτική τάφρος, Φρούριο Φιρκάς

4. Πινακοθήκη, Δημοτική Αγορά, Μεγάλο Αρσενάλι, Πύλη Σαμπιονάρα

στις πλατείες ξηλώνονται νύχτα από τους μαγαζάτορες αφήνοντας στη θέση τους τραπεζοκαθίσματα.

Ενώ στον κίτις μαζικό τουρισμό η αισθητική δεν είναι προτεραιότητα, στον «ποιοτικό» θεωρείται απαραίτητος ο καλλωπισμός και «η γνησιότητα» στο κάθε σοκάκι. Πακέτο με το προϊόν «μορφωτικός τουρισμός» είναι η εξαφάνιση όσων απειλούν την καρτ-ποστάλ της ιστορικής πόλης: κατεδαφίζονται παράγκες και φτωχόσπιτα στα τείχη (π.χ. στην οδό Σήφακα), καθαρίζονται οι ταμπέλες από αφίσες και γκράφιτι, τα μνημεία από ενοχλητικά πανό διαμαρτυρίας (στα βυζαντινά τείχη), κυνηγούνται, απειλούνται και εξυβρίζονται τσιγγάνοι και αλλοδαποί μικροπωλητές ή καλλιτέχνες του δρόμου (στην κεντρική οδό Χάληδων, στο Γιαλί Τζαμιού). Ο Δήμαρχος «βάζει στόχο» τη λήψη μέτρων ασφαλείας εν όψει της καλοκαιρινής σεζόν για την «αντιμετώπιση της παραβατικότητας και της αταξίας», την ώρα που τα αφεντικά του τουρισμού επιστρατεύουν πρώην security σε ρόλους μπράβων για να φοβερίζουν οποιονδήποτε δεν έχει το επιθυμητό προφίλ καταναλωτή. Οι διαδρομές «στα χνάρια των Ενετών» πολλαπλασιάζονται, ενώ η φολκλόρ ανάδειξη του τουριστικού-ιστορικού κέντρου περνά έξω από πολυτελή μπουτίκ χοτέλ, πρώην κατοικίες ευγενών και λοιπών επιφανών ιστορικών προσώπων.

Στο εργαστηριακό περιβάλλον της Chanialand, κάτοικοι δεν βρίσκουν πού να στεγαστούν, κρατικοί και παρακρατικοί εντολείς περιφρουρούν το θεματικό πάρκο και οι εναπομείναντες διαμένοντες ή επισκέπτες συρρικνώνονται χωρίς πλέον υποδομές μιας ζωντανής γειτονιάς (παντοπωλεία, ιατρεία, καφενεία, πλατείες κ.ά.) στους λιγοστούς δημόσιους χώρους συνάθροισης όπου μπορούν να καθίσουν χωρίς να καταναλώνουν.

3. Η ιστορία ως επιβολή πολιτισμικής αναφοράς

Στο δίπολο θέαμα – κατανάλωση των θεματικών πάρκων μορφωτικού τουρισμού, ή ιδεολογική κατασκευή μιας ιστορίας που απευθύνεται σε μια εύπεπτη πρόσληψη των κτιριακών μνημείων παίζει το σημαντικότερο ρόλο. Η «ιστορία» ωστόσο, που προβάλλεται και χτίζει την εικόνα μιας «ιστορικής πόλης», είναι αποτέλεσμα επιλογών, ιδεολογικών επινοήσεων και παραλείψεων.

Τα Χανιά είναι μια περιοχή όπου συνυπήρχαν άλλοτε ειρηνικά κι άλλοτε όχι, διαφορετικοί πολιτισμοί και θρησκείες. Με αντικαταστάσεις⁵, εκτοπισμούς και με αναμείξεις πληθυσμού⁶, η προβολή του ιστορικού κέντρου ως «ενετική πόλη» είναι μεροληπτικά ελλιπής. Στα καθεαυτό αρχιτεκτονικά της πόλης, η γραφική εικόνα με τον «ενετικό Φάρο» αποσιωπά για παράδειγμα τη σημαντική για την ιστορία του Φάρου περίοδο της αιγυπτιακής διοικησης. Σβήνεται επίσης από την ιστορία η εργατική τάξη και η μνήμη της, αφού Αιγύπτιοι εργάτες είναι αυτοί που δημιούργησαν τα Ταμπακαριά (βυρσοδεψεία) ενώ ζούσαν σε καλύβες οι Αφρικανοί σκλάβοι και μετανάστες στο Κουμ-Καπί (Χαλικούτιδες). Αντίστοιχα, από τη γνωστή «φτωχική τούρκικη γειτονιά» της Σπλάντζας λησμονούνται οι παράλληλες ζωές των φτωχών Χριστιανών, ενώ οι Εβραιοί «εξαφανίζονται» βολικά από τη συνοικία Εβραϊκή στις αφηγήσεις της πόλης μετά το Ολοκαύτωμα - με εξαιρεση τη Συναγωγή που αναστηλώθηκε πριν λίγα χρόνια αποτυπώνοντας ξανά τη διαχρονική παρουσία των Εβραιών στα Χανιά.

Το τι προβάλλεται ως «ιστορική πόλη» είναι συνεπώς μια επιλογή. Αυτή η επιλογή έχει δυο κριτήρια: επιλέγεται ο πολιτισμός στον οποίο αναφερόμαστε και επιλέγεται η κοινωνική τάξη στην οποία αναφερόμαστε. Η επιλογή της μονόπλευρης «ιστορικότητας» ενός τόπου αντανακλά και το ποιος είναι αυτός του οποίου διατηρούμε τη μνήμη – παραχωρώντας

5. όπως μετά τη σφαγή 250000 μουσουλμάνων - ντόπιων που είχαν απαρνηθεί τον Χριστιανισμό και Αράβων επτοίκων - από το Νικηφόρο Φωκά τον 10ο αιώνα, ήρθαν να μείνουν στη θέση τους Χριστιανοί της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Στα νεότερα χρόνια, σε χωριά και τοποθεσίες όπως η Νέα Χώρα ή τα Περβόλια, ο πληθυσμός επίσης αντικαταστάθκες όπως με την ανταλλαγή του 1922.

6. η ονομασία περιοχών και χωριών δείχνει την καταγωγή των κατοικών τους, όπως το Βουλγάρω, οι Αρμένιοι κ.ο.κ.

7. δίπλα στον Τοπανά

του την ευθύνη να μας έχει επιτρέψει περισσότερο (και παράλληλα αφήνοντας έξω όλους τους «άβολους» όπως οι Αιγύπτιοι που αναφέραμε πριν). Στα Χανιά, η επιλογή αυτή αντιστοιχεί στη γενικότερη τάση που συναντάμε στον Ελλαδικό χώρο να αναφέρονται οι εθνικές αφηγήσεις στον δυτικό-ευρωπαϊκό πολιτισμό έναντι της Ανατολής και της Αραβίας⁸ με τους Ενετούς να εξυπηρετούν πρακτικά την αφήγηση αυτή έχοντας αφήσει μνημεία που μαρτυρούν ανεξίτηλα το πέρασμα τους. Οι Ενετοί εξυπηρετούν επίσης και στο δεύτερο σκέλος – το ταξικό - της επιλογής: τα μνημεία της ενετικής περιόδου βρίσκονται κυρίως στο Λόφο Καστέλι, είναι τείχη και κτήρια διοίκησης, στρατού και εκκλησίας, μεγάλα δημόσια έργα δηλαδή της Φεουδαρχίας⁹. Έτσι, έχουμε στο Λόφο ένα «εργαστηριακό» αποτύπωμα της ιστορίας, αφού μόνο ένα μέρος του πληθυσμού εκπροσωπείται – και μάλιστα οι Άρχοντες με τους κοντινούς τους – λησμονώντας όλες τις άλλες πληθυσμιακές πολυπολιτισμικές ομάδες που συνυπήρχαν την ίδια περίοδο¹⁰.

4. Ιστορία ως ανήκειν και ταύτιση – ο πολιτισμός της αστικής οπτικής

Ο Λόφος Καστέλι επιλέχτηκε από τους μινωικούς χρόνους ως χώρος ασφαλούς διαβίωσης για δυο λόγους. Πρώτον για τη γεωγραφική θέση του – από το Λόφο ελέγχεται η θάλασσα, είτε για εμπορικούς σκοπούς είτε για προστασία από επιδρομές, και δεύτερον, για το άριστο κλίμα του - ελαφρά υπερυψωμένο από τη θάλασσα διατηρεί λιγότερα υγρό κλίμα, σημαντική παράμετρος για τα Χανιά¹¹. Οι δυο αυτές παράμετροι ίσως σήμερα να μην φαίνονται τόσο σημαντικές. Αποτελούν ωστόσο, τα θεμελιακά προνόμια των κυρίαρχων¹²: αφενός μέχρι την εγκατάλειψη των τειχών (βυζαντινών και ενετικών) το 19ο αιώνα η εποπτεία της θάλασσας και η προστασία από επιδρομείς ήταν αναγκαία, αφετέρου μέχρι και τα μέσα του 20ου αιώνα και την τεχνολογική πρόοδο στην αντιμετώπιση των κλιματικών φαινομένων, η διαμονή σε «εξαιρετικό κλίμα» ήταν όχι μόνο ζήτημα ποιότητας ζωής στην καθημερινότητα, αλλά και θέμα προσδόκιμου ζωής¹³.

Όπως ακριβώς συμβαίνει με τους ιδρυτικούς μύθους των λαών, η ιστορική μνήμη λειτουργεί ως σημείο αναφοράς για τη σημερινή ταυτότητα ενός τόπου. Στρέφοντας την προσοχή μας σε μια ιστορική περίοδο και σε συγκεκριμένη κοινωνική τάξη, τα αποτυπώματα αυτά σκιαγραφούν έναν φαντασιακό πρόγονο από τον οποίο καταγόμαστε. Στην ουρά των εθνικών μύθων που παραποιούν την ιστορία, η γεμάτη

8. όπως θα δούμε παρακάτω με την επιλογή της ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής το 19ο αιώνα για το σύνολο των επιτύλεων και εκκλησιαστικών κτηρίων στη συνοικία Χαλέπτα.

9. όταν πρωτοήρθαν οι Ενετοί, εκδιώχθηκαν οι κάτοικοι από το Λόφο Καστέλι και δόθηκαν με διάταγμα του Δόγη το 13ο αιώνα «καβαλαρίει», ιδιοκτήσιες στους ευγενείς που με τη σειρά τους είχαν την υποχρέωση να επανοικοδομήσουν μετά τις πυρκαγιές που υπέστη ο Λόφος στις μάχες εναντίον Γενουατών, με μεγαλοπερπτή κτήρια και παλατία.

10. η κατανομή του πληθυσμού στην πόλη έχει και τότε ταξικό πρόσσημο και είναι ανάλογο με τα προνόμια της προστασίας εντός των τειχών: οι ευκατάστατοι Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραιοί ζουν γύρω από τον Τοπανά και στις περιοχές προστατευμένες από τη δυτική τάφρο έως την Εμπορική (απ'όπου παραλάμβαναν τα εμπορεύματα στις προβλήτες), η περιοχή μεταποίησης με τις βιοτεχνίες και τα εργαστήρια (στιβανάδικα, μαχαιράδικα κλπ.) βρίσκεται στο κέντρο (ανατολικά της σημερινής Χάληδων), ενώ οι εργάτες στα νεώρια (τόπε βιομηχανική ζώνη) μοιράζονται τα διαβλητά νότια και ανατολικά τείχη (σημερινή Σπλάντζα). Παράλληλα, οι πρόσφυγες και οι μετανάστες – όπως οι πάμφτωχοι Χαλικούτιδες σε καλύβες ή οι Μικρασιάτες το 1922, «τακτοποιούνται» γύρω από την παλιά πόλη.

11. μόνο στα μέσα του 19ου αιώνα – με την ανακάλυψη ενός μέρους στο δρόμο του Ακρωτηρίου «με εξαιρετικό κλίμα» και την ευκολία πρόσβασης λόγω δρόμου – οι αστοί εγκατέλειψαν την πόλη. Ιδρύθηκε η συνοικία Χαλέπτα, ολότελα στη πρόπτυτη της Ευρώπης (ρυμοτούρια και αρχιτεκτονική) και χτιστήκαν εκεί τα νέα μνημεία των προνομιούχων, παλατία, εκκλησίες, μονή και μεγαλοπερπτή διοικητήρια.

12. η προνομιακή γεωγραφική θέση στο Λόφο Καστέλι επομένως, συνοδεύτηκε από την καθέρωση σε αυτό το μέρος, της κατοικίας και της εργασίας των προνομιούχων – είτε αυτοί ήταν Μινωίτες, είτε Ενετοί ή Ευρωπαίοι υψηλόβαθμοι.

13. μέχρι σημεικικά πρόσφατα, ασθενείς στέλνονταν σε «καλό κλίμα» για να θεραπεύονται από διάφορες ασθένειες, καθώς και οι συνθήκες εντός των σπιτιών τους και η απουσία κατάλληλων φαρμάκων τοποθετούσαν την ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος σε πρώτη θέση για την ανάρρωση τους.

γεγονότα και καταστάσεις πλουραλιστική ιστορία των Χανίων συρρικνώνεται στον αστικό πολιτισμό των «καστών» και εξουσιών της, σβήνοντας τα ίχνη της συλλογικής πολυσύνθετης μνήμης.

Ο «παραλειπόμενος της ιστορίας» συνήθως δεν αφήνει γραπτά, δεν αφήνει μνημεία. Ο φτωχός ή περιθωριοποιημένος που δεν συμμετέχει σε καμιά διαδικασία λήψης αποφάσεων για τη δική του ζωή, αναγνωρίζεται από τη θεσμική ιστορία μόνο ως «αγωνιστής» και «διεκδικητής». Οι λέξεις που χρησιμοποιούνται για αυτόν είναι χαρακτηριστικές: «μάζα», «στρώμα», ή ακόμα και «λαός», συνενώσεις ανώνυμων σε έναν αχταρμά που αναφέρεται ως ιστορικό πρόσωπο μόνο όταν ζητά ή εξεγείρεται¹⁴. Η μη ορατότητα τόσων ανθρώπων αφήνει τη γεύση ανυπαρξίας. Πώς να αναγνωριστείς λοιπόν, στον πρόγονο που δεν υπήρχε ποτέ, που δεν αναφέρεται πουθενά και δεν έχει καμιά σημασία αν έζησε ή όχι;

Το ζήτημα της ορατότητας έχει να κάνει με την περηφάνια για το τι ήμασταν – και τι είμαστε – και με την προοπτική για το τι μπορούμε να είμαστε. Η χρήση μύθων από τους εθνικιστές επιδιώκει να κολακεύει το ανήκειν των αόρατων και να τους προτρέπει στη φαντασιακή ιστορία τους: από κάπου αόριστα αλλά ένδοξα προέρχονται – και αποκτούν υπόσταση, κι ας είναι ψευτική. Η επικοινωνία αυτής της επίπλαστης καταγωγής ενισχύει το μύθο καθώς αναγνωρίζει την ιδιότητα του απόγονου ο συνομιλητής. Στα Χανιά δεν έχουμε το Μεγαλέξανδρο, έχουμε όμως τους προνομιούχους του Λόφου¹⁵: αυτούς ταρουσιάζουμε περήφανα – μεταξύ άλλων ενδόξων – και ως ιστορικό τουριστικό προϊόν.

Η ανάδειξη της μονοδιάστατης ιστορίας επομένως, δεν είναι ουδέτερη επιλογή. Αναγνωρίζονται ως ιστορικά υπαρκτά τα ηγετικά πρόσωπα ενός ισχυρά ιεραρχικού πολιτικού συστήματος¹⁶. Στη διαχρονική αορατότητα των καταπιεσμένων, οι μορφωτικές διακρίσεις σε έγκυρους και μη πολιτισμούς, σε άξιες και μη άξιες γνώσεις και σε ιστορικά-αισθητικά αποδεκτά μνημεία και αποτυπώματα, συνθέτουν ένα πλέγμα προτύπων για το ποιος εντέλει γράφει την ιστορία. Από τις συμπεριφορές και στάσεις των σφαγέων της ιστορίας που εκθειάζονται ως την ακραία αδιαφορία και εκμετάλλευση όσων χτίζουν παλάτια, ο Λόφος Καστέλι και η προοπτική να γίνει μνημείο διάδοσης των επιτευγμάτων τους – για τουρίστες αλλά και για ντόπιους – ενισχύει το ανοιχτό ερώτημα: σε ποια ιστορία – σε ποιον πολιτισμό – αναγνωρίζόμαστε;

5. τι είναι πολιτισμός - επίλογος

Η πολιτική και κοινωνική νομιμοποίηση των σημερινών μηχανισμών εκμετάλλευσης μέσα από την ανάδειξη ίδιων ή παρόμοιων στάσεων και επιλογών σε άλλες ιστορικές περιόδους είναι συνηθισμένη στρατηγική και γίνεται κυρίως μέσα από την ανάδειξη των έργων των «ταξικών νικητών της ιστορίας»: της αστικής τάξης. Εξάλλου, διαχρονικά αυτό που θεωρείται πολιτισμός βρίσκεται στα χέρια του κεφαλαίου: τα μουσεία και οι ιδιωτικές συλλογές, οι χρηματοδοτήσεις από ιδρύματα εφοπλιστών και τα αμύθητα ποσά που δαπανώνται παγκόσμια σε ειδικευμένους οίκους για έναν πίνακα, είναι μερικά παραδείγματα για το πόσο «ο πολιτισμός» θεωρείται υπόθεση των προνομιούχων.

Το ζητούμενο δεν είναι σήμερα να σβηστούν τα έργα της αστικής τάξης, των κατακτητών, των αποίκων και της εκάστης κυριαρχίας. Ανήκουν στην ιστορία, όπως ανήκουν όλα τα αποτυπώματα όσων έζησαν σε έναν τόπο. Το ζητούμενο δεν είναι να ξεχαστούν τα αριστουργήματα της αρχαιότητας ή των νεότερων χρόνων που μπόρεσαν να χτιστούν μόνο χάρη στην ακραία εκμετάλλευση.

14. οι «τυχεροί» της ιστορίας που αναφέρονται είναι αποκλειστικά οι ηγέτες αυτών των εξεγέρσεων, όπως ο Σπάρτακος, ο Τσε Γκεβάρα κ.ά.

15. εντυπωσιακή είναι η γενική απόκρυψη των αναμείξεων πληθυσμού τους τελευταίους αιώνες, με εξαιρεση μια καταγωγή και επιρροή από του Ενετούς που γίνεται αποδεκτή τόσο στη λαϊκή κουλτούρα όσο και στην τέχνη, για παράδειγμα με τα ιστορικά μυθιστορήματα της Κρητικής λογοτεχνίας των Κορνάρου και Χορτάστου

16. τα παλάτια, οι επαύλεις κλπ. έχουν το όνομα αυτών που τα παρήγγειλαν και τα κατοικήσαν

Το ζητούμενο είναι να συμπεριληφθούν στην ιστορία και οι άλλες πτυχές της, γνωρίζοντας ταυτόχρονα ποια είναι η διαδικασία παραγωγής πολιτισμού – ποιο το ανθρώπινο κόστος και ποιο το πολιτικό σύστημα που γεννάει πολιτισμό – και με ποιο σκοπό - σε κάθε ιστορική περίοδο. Το ζητούμενο είναι να αναγνωρίσουμε το ανήκειν μας ως τάξη και τον πολιτισμό μας ως ισότιμο και διαδραστικό με τους άλλους πολιτισμούς. Εδώ και δεκατέσσερα χρόνια, στο κτήριο της Rosa Nera στεγάζεται ένας μπάσταρδος πολιτισμός επίμονα αντιεμπορευματικός – ως πρώτη απάντηση στους αποκλεισμούς της «σοβαρής», «έγκυρης» και «αναγνωρισμένης» τέχνης. Χωρίς αντίτιμο διοργανώνονται εκθέσεις, συναυλίες, θεατρικά έργα, μαθήματα, χοροί, κινηματογραφικές βραδιές και παρουσιάσεις βιβλίων. Ο πολιτισμός των κινημάτων είναι μια πολιτική θέση: ο αόρατος μπορεί να γράφει ιστορία και να δημιουργεί τέχνη. Όχι μια τέχνη «δεύτερης κλάσης» ενός εργάτη που «κάποτε θα μάθει – αν μορφωθεί», αλλά την ποίηση και την αλληλεγγύη, την εξέγερση και την αυθεντικότητα της έκφρασης που δεν χαλιναγωγείται.

Στο χώρο που στεγάζει πολιτικές συζητήσεις, που φιλοξενεί ομάδες και κινήματα, που αυτοπροσδιορίζεται ως δημόσιος χώρος με την έννοια του δήμου, της συμμετοχικότητας και της οριζοντιότητας, παράγουμε πολιτισμό. Κι ανοίγουμε συζήτηση: σήμερα, τι θεωρούμε πολιτισμό στα Χανιά;

Για να τελειώνουμε με τον πολιτισμό των λίγων, των προνομιούχων, με τη λείανση της ιστορίας με αποκλειστικό έκθεμα τις δόξες παρελθοντικών προτύπων και στερεοτύπων που αποκλείουν για άλλη μια φορά – καθ'εικόνα και καθ'ομοίωσιν του πολιτικού συστήματος – τον παραλειπόμενο της ιστορίας.

Ορισμένα ιστορικά στοιχεία

Περίοδος 3500- 2000 π.Χ.: αναπτύσσεται ο πρώτος οργανωμένος Μινωικός οικιστικός πυρήνας στην περιοχή των Χανίων, στο λόφο του Καστελίου.

Περίοδος 1070 π.Χ- 330 μ.Χ.: χρονολογείται η πρώτη γνωστή οχύρωση του Καστελίου. Από τότε η πόλη εξελίσσεται με επάλληλες ανοικοδομήσεις μέσα στον ίδιο οχυρό περιβόλο μέχρι τους ρωμαϊκούς χρόνους.

Α' Βυζαντινή περίοδος – Αραβική κατοχή- Β' Βυζαντινή περίοδος (330- 1204 μ.Χ)

700 μ.Χ: οι Βυζαντινοί θα οχυρώσουν το λόφο του Καστελίου με το λεγόμενο «βυζαντινό τείχος», θα σκάψουν μία τάφρο και θα κατασκευάσουν και ένα προτείχισμα γύρω από το λόφο του Καστελίου.

824 μ. Χ: οι Άραβες καταλαμβάνουν την Κρήτη.

961μ. Χ: οι Βυζαντινοί ανακαταλαμβάνουν την Κρήτη από τους Άραβες. Κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του Νικηφόρου Φωκά για ανακατάληψη σκοτώνονται 250.000 Κρητικοί πρώην χριστιανοί που ζούσαν στο νησί και έγιναν μουσουλμάνοι την περίοδο της Αραβικής κατοχής. Στη συνέχεια, οι Βυζαντινοί μεταφέρουν 12 αρχοντικές οικογένειες από περιοχές της βυζαντινής αυτοκρατορίας (Αρμενία, Βουλγαρία, Πόντος, Κωνσταντινούπολη) και διαμοιράζουν σε εκείνες την εξουσία του νησιού. Κέντρο εξουσίας στα Χανιά αποτελεί ο λόφος Καστέλι.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Βυζαντινά τείχη
- Ενετικά τείχη, φρούρια και ναυπηγεία
- Ανασκαφές μινωικής Κυδωνίας

• • • διαδρομή ιστορικού περιπάτου

- 1 Τούρκικο διοικητήριο- 5η Μεραρχία- κτίριο Πολυτεχνείου- κατάληψη Rosa Nera
- 2 Τούρκικες φυλακές- Πρυτανεία Πολυτεχνείου Κρήτης
- 3 Θέση παλατιού Βενετού Ρέκτορα, ενετικού αρχείου- έδρα του Τούρκου διοικητή Κρήτης (Σεράι ή Κονάκι)- κατοικία
- 4 Μοναστήρι Santa Maria dei Miracoli- τζαμί- boutique hotel
- 5 Ναός του Αγίου Ρόκου- τούρκικο στρατιωτικό φυλάκιο- σταθμός χωροφυλακής- χώρος εκθέσεων
- 6 Μοναστήρι καθολικού τάγματος των Δομινικάνων- μητροπολιτικός ναός- Χουνγκιάρ Τζαμισί- ορθόδοξη εκκλησία του Αγίου Νικολάου
- 7 Ορθόδοξος ναός της Αγίας Αικατερίνης- φούρνος- μηχανουργείο- ορθόδοξη εκκλησία
- 8 Ορθόδοξη εκκλησία Αγίων Αναργύρων (από την ενετοκρατία έως σήμερα)
- 9 Ενετικά Νεώρια (17 συνολικά μαζί με τα ανατολικά)- αποθηκευτικοί χώροι αρχαιολογίας, καταστήματα
- 10 Τελωνείο επί τουρκοκρατίας στη θέση των κατεδαφισμένων νεωρίων- χώρος εκδηλώσεων
- 11 Μεγάλο Αρσενάλι- σχολείο χριστιανικής κοινότητας- Νοσοκομείο- Δημαρχείο- Κέντρο Αρχιτεκτονικής Μεσογείου
- 12 Κιουτσούκ Χασάν Τζαμισί (Τζαμί του μικρού Χασάν), ή Γιαλί Τζαμισί (το παραθαλάσσιο Τζαμί)- Αρχαιολογικό Μουσείο- αποθήκη- Μουσείο λαϊκής τέχνης- χώρος εκδηλώσεων
- 13 Ενετικό ναυαρχείο- τούρκικο νοσοκομείο- δημαρχείο Χανίων- τουριστικό κατάστημα

- 14 Ενετικός ναός Αγίου Ιωάννη Θεολόγου- τζαμί του Μεχμέτ Αγά- κατάστημα δώρων
- 15 Τούρκικο χαμάμ- ένα μέρος εστιατόριο
- 16 Καθολική εκκλησία- εβραϊκή συναγωγή- χώρος προσευχής, μνήμης και συμφίλιωσης
- 17 Μονή των Καπουτσίνων μοναχών- καθολική εκκλησία
- 18 Καθολικό της μονής των Φραγκισκάνων μοναχών- τζαμί του Γιουσούφ Πασά- κινηματοθέατρο «Ιδαίον Άντρον» - αποθήκη στρατιωτικών ειδών- αρχαιολογικό μουσείο
- 19 Ενετικό μοναστήρι Αγίας Κλάρας- τούρκικο χαμάμ- κατάστημα ρούχων
- 20 Σαπουνοποιείο με μεγάλη λαδαποθήκη- Εκκλησία της Τριμάρτυρης
- 21 Τούρκικο χαμάμ- τυπογραφείο- Θεραπευτικές συναιτεριστικές μονάδες του ψυχικού τομέα Χανίων
- 22 Μοναστήρι Santa Maria de la Misericordia (Παναγία του Ελέους)- κατάστημα εστίασης
- 23 Ενετικός ναός των Αγγέλων- Αγά- Τζαμισί- βιοτεχνία Μαλινάκη
- 24 Προμαχώνας Piatta Forma- δημοτική αγορά Χανίων
- 25 Αρχοντικό βενετοκρητικής οικογένειας Renier- boutique hotel
- 26 Καθολικό του μοναστηριού Σαν Σαλβατόρε- τζαμί του Τοπού Αγά Χαν- Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Συλλογή Χανίων
- 27 Φάρος αιγυπτιακής κατασκευής με ενετική βάση
- 28 Κέντρο μινωικής Κυδωνίας- παλαιοχριστιανική βασιλική- καθεδρικός ναός της Παναγίας (Duomo)- τζαμί του Μουσά Πασά- ανασκαφές

ΝΕΩΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

--> Η πόλη των Χανίων στην περίοδο της Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας ήταν πολυπολιτισμική, αφού σε αυτήν ζούσαν αρμονικά Έλληνες, Τουρκοκρητικοί, Εβραίοι και Ευρωπαίοι μόνιμοι κάτοικοι της Κρήτης.

--> Ο Τοπανάς (τούρκικα: Top Hane=πυριτιδαποθήκη) ήταν η χριστιανική αρχοντική συνοικία της πόλης. Κατά την τουρκοκρατία στον Τοπανά κατοικούσαν επίσης τούρκικες οικογένειες αγάδων και μπέρδων.

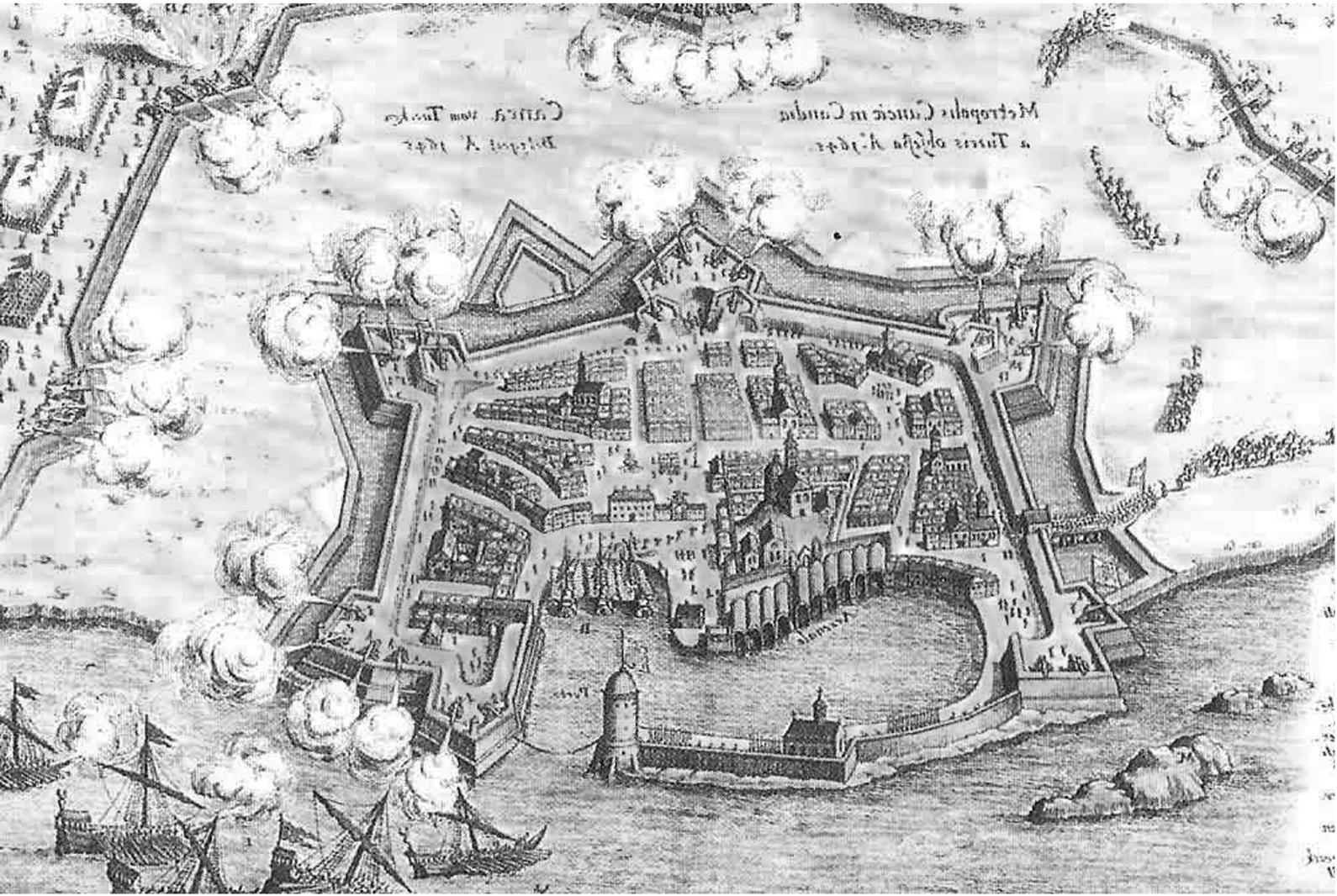
--> Η «Οβριακή» ήταν η Εβραϊκή συνοικία των Χανίων σίγουρα από την περίοδο της ενετοκρατίας μέχρι και τον εκτοπισμό των Εβραίων από τους Γερμανούς το 1944, κατά τη διάρκεια του οποίου το πλοίο «Τάναϊς» που τους μετέφερε, τορπίλιστηκε από βρετανικό υποβρύχιο και βυθίστηκε. Στις αρχές του 20ού αιώνα σχεδόν οι μισοί Εβραίοι της πόλης ασχολούνται με το εμπόριο, είτε μεγαλέμποροι, ή μικρής κλίμακας έμποροι, ενώ υπάρχουν και πολλοί ράπτες, υποδηματοποιοί και φανοποιοί. Στο μεσοπόλεμο, οι μεγαλέμποροι έχουν μειωθεί στο μισό, ενώ καταγράφονται πολλοί γυρολόγοι έμποροι, φυστικοπάλες, αρκετοί εργάτες- αλλά και εργάτριες. Η Εβραϊκή κοινότητα βρίσκεται τώρα συγκεντρωμένη σε τρεις- τέσσερις δρόμους.

--> Οι Χιόνες αποτελούσαν τη βιομηχανική ζώνη της πόλης των Χανίων. Εκεί βρισκόταν η ιχθυόσκαλα (σημ. Παλάς), το τελωνείο (σημ. Θέατρο «Μίκης Θεοδωράκης») και το σωματείο λιμενεργατών (σημ. Κ.Α.Μ.). Λειτουργούσαν τα δερμιτζίδικα (σιδεράδικα), σαπουνοποιεία και ο Συνεταιρισμός σταφιδοπαραγωγών “Σταφιδική” με την συμμετοχή 24 συνεταιρισμών σταφίδας της περιφέρειας Χανίων. Σταδιακά οι βιομηχανικές αυτές δραστηριότητες μεταφέρθηκαν από τις Χιόνες στα Ταμπακαριά και στην Νέα Χώρα (ΑΒΕΑ: ελαιουργική βιομηχανία).

--> Πίσω από αυτή τη βιομηχανική ζώνη βρίσκεται η συνοικία της Σπλάντζιας όπου ζούσαν κυρίως φτωχοί άνθρωποι, όπου πιθανότατα εργάζονταν στις Χιόνες, όπως και οι Χαλικούτηδες που ζούσαν στο Κουμ Καπί, ως αχθοφόροι, βαρκάρηδες, κτλ.

--> Η εμπορική συνοικία περιλάμβανε δραστηριότητες μεταποίησης (στιβανάδικα- μαχαιράδικα) και εμπορικές (οδός Ποτίε, Δημοτική Αγορά).

--> Η συνοικία του Καστελίου αποτελούσε ανέκαθεν το κέντρο της διοικητικής- στρατιωτικής και θρησκευτικής εξουσίας. Από τις κατοικίες της μινωικής εποχής, μόλις τον 20ό αιώνα το κέντρο της πόλης μεταφέρθηκε νοτιότερα.

Ενετικός χάρτης

Ενετοκρατία (1252- 1645 μ.Χ)

1252: οι Ενετοί αποικούν τα Χανιά και δομούν σύστημα εξουσίας, με κέντρο της νέας πόλης το Καστέλι

1294: οι Γενουώτες κυριεύουν τα Χανιά. Συμμαχία αριστοκρατικών οικογενειών του Βυζαντίου με τους Ενετούς, που μέχρι τότε επαναστατούσαν εναντίον τους για να τους αναγνωριστούν προνόμιοι, το οποίο εν τέλει πραγματοποιήθηκε μετά την κοινή νίκη εναντίον των Γενουώτων.

1336: η Βενετία αποφασίζει να οικοδομήσει τα τείχη της πόλης, διαδικασία η οποία διήρκεσε ως το 1568. Τα Ενετικά τείχη κατασκευάστηκαν με 5 προμαχώνες, πύργους κι εξωτερική τάφρο.

Κατασκευάζονται, ωστόσο, με χρήματα και υποχρεωτική αγγαρεία του ντόπιου πληθυσμού, ο οποίος δεν επωφελείται της ασφάλειας που του παρέχουν, εφόσον ο ίδιος κατοικεί έξω από αυτά.

Το σχήμα του οχυρού είναι, περίπου ένα ακανόνιστο ορθογώνιο, πάνω στο οποίο υψώνονταν κατά κανονικά διαστήματα 15 τετράγωνοι πολεμικοί πύργοι.

3 μεγάλες θολωτές πύλες εξωτερικού τείχους: Porta Rettimioti (αργότερα Καλεκαππισί)- σημερινή οδός Μουσούρων πλάι Δημοτικής Αγοράς, Sabbionara (αργότερα Κουμ Καππί)- πύλη της Άμμου, Critti- βορινή πλευρά τείχους, μόνο για στρατιωτικές ανάγκες.

4 μεγάλες πλατείες: Σπλάντζια- μεγαλύτερη, Σανδριβάνι- σημερινή πλατεία Ελ. Βενιζέλου, Γούβες- ανατολικά του ναού των Αγ. Αναργύρων, Κάτολας- κοντά στην κεντρική πύλη Καλεκαππισί, η πιο πολυσύχναστη από όλες.

Εντός των τειχών 29 καθολικές εκκλησίες, μία ορθόδοξη και μία συναγωγή.

Στο βόρειο τμήμα της νέας πόλης βρισκόταν το παλάτι του Ρέκτορα, ο καθεδρικός ναός της Παναγίας (Duomo), η μεγάλη Βίγλα και πολλά περίλαμπτα ιδιωτικά μέγαρα Ενετών και Κρητικών ευγενών καθώς και δημόσια μέγαρα.

Εσωτερικές πύλες για την είσοδο στο Καστέλι: Σανδριβάνι, σημερινή οδός Δασκαλογιάννη, σημερινή οδός Κατρέ, σημερινά σκαλοπάτια προς την οδό Αφεντουλιέφ

Περιοχή του Καστελίου υπήρχαν 97 ιδιωτικά μέγαρα και πολλά καλαίσθητα σπίτια, τα περισσότερα από τα οποία ανήκαν σε Ενετούς που κατοίκησαν τα Χανιά για την επικράτηση του ενετικού στοιχείου και την πρόβλεψη εξεγέρσεων του ντόπιου πληθυσμού.

1252- 1645: Κάτοικοι της πόλης άνηκαν σε 4 κοινωνικές τάξεις:

- Ενετοί πολίτες που είχαν την Ενετική Ευγένεια
- Ντόπιοι ορθόδοξοι χριστιανοί που είχαν την Κρητική Ευγένεια
(δύο αυτές κατηγορίες είχαν δικαίωμα να κατοικούν στη περιοχή του Καστελίου)
- Cittadini: αυτοί που δεν είχαν Ευγένεια, ασκούσαν όμως αξιοπρεπή επαγγέλματα, όπως του γιατρού, του δάσκαλου, του συμβολαιογράφου, του έμπορου κτλ.
- Plebei (πληβείοι): περιλαμβάνονταν εργάτες, γεωργοί, αγωγιάτες, υπηρέτες, κτλ.

Κάτο λας, 1888

Τουρκοκρατία (1645- 1898 μ.Χ)

1845: οι Τούρκοι τοποθετούν το διοικητήριό τους στο μέγαρο του Βενετού Ρέκτορα στο Λόφο Καστέλι, μετατρέποντας σε τζαμιά χριστιανικούς ναούς και καθολικά μοναστήρια, κτίζοντας ψηλούς μηναρέδες και γενικότερα προσπαθούν να εντάξουν τις υπάρχουσες υποδομές στις δικές τους ανάγκες. Την εποχή εκείνη, κτίζεται το Σεράγιο στο Λόφο Καστέλι και το τζαμί στο λιμάνι (Γυαλί τζαμί).

Στις ανατολικές συνοικίες, στο Καστέλι και στην Σπλάντζια, στην οποία βρίσκεται και το κεντρικό τζαμί της πόλης, εγκαταστάθηκαν το Χουγκιάρ Τζαμί (Τζαμί του Ηγεμόνα), ο πρώην ναός του Αγίου Νικολάου των Δομινικανών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διάταξη των κτισμάτων στην περιοχή της Σπλάντζιας με τις χαρακτηριστικές μεσόπορτες που οδηγούσαν από το ένα σπίτι στο άλλο, αφού συχνά ο κάθε Τούρκος είχε παραπάνω από μια οικογένεια. Στο παλιό λιμάνι οι όροφοι των κτισμάτων αποτελούν σε, ορισμένες περιπτώσεις, οθωμανικές προσθήκες σε βυζαντινά ισόγεια.

Οι χριστιανοί και οι Εβραίοι εγκαθίστανται στις δυτικές κυρίως συνοικίες, στον Τοπανά και στη λεγόμενη Εβραϊκή.

Οι χριστιανοί ανακτούν κάποια από τα προνόμια που είχαν απολέσει από την περίοδο της Ενετοκρατίας, οπότε και οι δύο λαοί συμβιώνουν αρμονικά μέχρι και την επανάσταση του Δασκαλογιάννη το 1770.

1770- 1812: Γενίτσαροι και Κρητικογενίτσαροι αναλαμβάνουν την εξουσία και βιαιοπραγούν εναντίον Εβραίων, χριστιανών και μουσουλμάνων. Μετά την παρέμβαση του Πατριάρχη και του σουλτάνου, ο Χατζή Οσμάν Πασάς μαζί με τη βοήθεια των Χαϊνηδών (κρητικών ανταρτών) αναλαμβάνουν την καταστολή τους φυλακίζοντας, εξορίζοντας ή σκοτώνοντάς τους.

1821: οι σχέσεις των δύο λαών κύλησαν με ισορροπία μέχρι την επανάσταση στην ηπειρωτική Ελλάδα. Έπειτα οι Τούρκοι προέβησαν σε μεγάλες σφαγές του χριστιανικού πληθυσμού.

1831- 1840: οι Τούρκοι παραχωρούν την Κρήτη στους Αιγύπτιους, που ήταν τότε στην υποτέλειά τους, ως ανταμοιβή στην καταστολή της ελληνικής επανάστασης στην ηπειρωτική Ελλάδα. Στα χρόνια εκείνα, ανακατασκευάζεται ο λιμενοβραχίονας και ο φάρος του ενετικού λιμανιού.

Οι Αιγύπτιοι έφεραν νέες οικογένεις δούλων Βεδουίνων. Μετά το 1856, και ειδικότερα την περίοδο της Αυτονομίας, η διοικηση της Κρήτης για να αντιμετωπίσει την έλλειψη εργατικού δυναμικού επέτρεψε την είσοδο Βορειοαφρικανών από την εποχή της Κυρηναικής (σημ. Λιβύη), τους οποίους εγκατέστησε εκτός των ανατολικών τειχών της πόλης στη συνοικία Άνω Κουρ Καπί. Το όνομα «Χαλικούτης» τους το έδωσαν οι κρητικοί από τη συνήθη φράση των αχθοφόρων «χαλ ίλ κούτι», δηλαδή «άφησε κάτω το κιβώτιο». Μουσουλμάνοι στο Θρήσκευμα, μιλούσαν αραβικά και ζούσαν στο περιθώριο. Ορισμένοι από αυτούς απομακρύνθηκαν σταδιακά και άλλοι εκτοπίσθηκαν το 1924 με την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών.

1878: μετά από αλλεπάλληλες εξεγέρσεις αναγνωρίστηκαν προνόμια στους χριστιανούς Κρητικούς που έμεναν στην αριστοκρατική γειτονιά της Χαλέπας.

1899: Οι Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία, Ρωσία) αποφάσισαν τη δημιουργία Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας υπό τον πρίγκιπα Γεώργιο.

1905: επανάσταση του Θερίσσου- αναγκαστική παραίτηση πρίγκιπα Γεωργίου.

Νεώτερα χρόνια

1911: Ισοπεδώνεται ο προμαχώνας Piatta Forma και επιχωματώνεται η τάφρος για να χτιστεί η δημοτική Αγορά.

1913: γίνεται η αποχώρηση των Τουύρκων και η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, εγκαινιάζεται η δημοτική Αγορά. Το λιμενικό αποτελεί βασικό πρόβλημα της πόλης από τα τέλη της τουρκικής κατοχής, αφού τα μεγαλύτερα εμπορικά και επιβατικά πλοία αναγκάζονται να ναυλοχούν εκτός, οπότε η μεταφορά εμπορευμάτων και επισκεπτών εξαρτάται από τις καιρικές συνθήκες

Έξω από τα τείχη:

- στο **Κουμ Καπί**, όπου παλαιότερα ζούσαν οι χαλικούτηδες, εγκαθίστανται οι οικονομικά ασθενέστεροι κάτοικοι της πόλης, όπως και στη Νέα Χώρα, ιδιαίτερα μετά την εγκατάσταση των λεπτρών στη Σπιναλόγκα.
- οικοδομούνται αρκετά νεοκλασικά κτίρια σε κεντρικούς δρόμους της νέας πόλης, όπως στην Δημοσίων Γραφείων (Ηρώων Πολυτεχνείου), την Περιπάτου (Τζανακάκη- Νεάρχου), τη Βασιλέως Κωνσταντίνου (Ανδρέα Παπανδρέου), Ρώμης (Ι. Σφακιανάκη). Πρόκειται για σπίτια που ανήκαν σε γιατρούς, δικηγόρους, μηχανικούς και βουλευτές.
- γνωρίζει σημαντική ακμή και η ευρωπαϊκότατη και με όλα τα προσόντα **κοσμική συνοικία της Χαλέπας**, το καλύτερο προάστιο των Χανίων, λόγω **κλίματος και φυσικού κάλλους**, η οποία περιλάμβανε επαύλεις δυτικού τύπου, όπως το Παλάτι του Αρμοστή και το σπίτι του Βενιζέλου, στις οποίες κατοικούν εύποροι χριστιανοί και οθωμανοί.

1922: 3.318 άνδρες και 5.738 γυναικες, πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής, καταφθάνουν στα Χανιά και στεγάζονται προσωρινά στο φρούριο του Φιρκά, στον ιταλικό στρατώνα, στο Δημαρχείο, στα σχολεία, στην αιθουσα «Πανελλήνιο» και αλλού.

1923: υπογράφεται η σύμβαση «περί ανταλλαγής πληθυσμών» μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Τη θέση, λοιπόν, αυτών που φεύγουν, θα πάρουν αυτοί που έρχονται.

Οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν σε πρώην μουσουλμανικά σπίτια στη Σπλάτζια, στο κάτω Κουμ Καπί, στη Νέα Χώρα, στη Σούδα και στα περίχωρα Τσικαλαριά, Νεροκούρου, Μουρνιές.

Οι ντόπιοι είχαν προσδοκίες για την οικειοποίηση των περιουσιών των μουσουλμάνων, γι' αυτό και ήταν καχύποποι, πολλές φορές, και εχθρικοί ως προς τους πρόσφυγες.

1927: αποφασίζεται η κατασκευή προβλήτας στη Σούδα, αλλά και ο καθαρισμός και η εκβάθυνση του λιμένος Χανίων και η εκτέλεση μικρότερων έργων εξυπηρέτησης.

1928: ολοκληρώνεται ο προσφυγικός συνοικισμός, στα οικοδομικά τετράγωνα των σημερινών οδών Κωνσταντινουπόλεως, Σμύρνης και Ιωνίας, εκτός σχεδίου πόλεως, και αποτελείται από 40 διπλοκατοικίες για 80 οικογένειες και 12 ακάλυπτα οικόπεδα.

Άλλοι προσφυγικοί συνοικισμοί εκτός σχεδίου: Φυστικίες (σημ. οδός Παύλου Κριαρά), Μπόλαρη (σημ. οδοί Κ. Μητσοτάκη, Άλμπερ και Πολέντα)

Νεώτερα χρόνια (2)

- 1937:** ο βασιλιάς και ο Μεταξάς επισκέπτονται τα Χανιά και η απουσία των κατοίκων από την υποδοχή ήταν χαρακτηριστική.
- 1938:** βουλευτές του νομού Χανίων της τελευταίας, προ της δικτατορίας βουλής, μαζί με το δήμαρχο της πόλης και το φυγόδικο στρατηγό Μανώλη Μάντακα αποφάσισαν να ανατρέψουν με επανάσταση τη δικτατορία και καλούν το λαό της πόλης των Χανίων σε συλλαλητήριο στο Σανδριβάνι. Πλήθος από άνδρες κάθε ηλικίας οπλίστηκε από τη στρατιωτική αποθήκη της συνοικίας Καστέλι (τζαμί Μουσά Πασά), αλλά πρόχειρες και αμελέτητες ενέργειες οδήγησαν σε αποτυχία του εγχειρήματος.
- 1941:** Μάχη της Κρήτης- τα Χανιά βομβαρδίζονται από γερμανικά αεροπλάνα. Το 60% των κτισμάτων της Παλιάς Πόλης και πιο συγκεκριμένα η οδός Κανεβάρο στο Καστέλι, η εκκλησία Σάντα Μαρία και η Σπλάτζια με τις Χιόνες καταστρέφονται εντελώς.
- 1944:** οι εβραίοι των Χανίων- περίπου 250 άνδρες, γυναίκες και παιδιά- συνελήφθησαν από το γερμανικό στρατό κατοχής και δύο εβδομάδες αργότερα, μαζί με Έλληνες και Ιταλούς αιχμαλώτους πολέμου, επιβιβάστηκαν στο πλοίο «Τάναϊς» με προορισμό τον Πειραιά και ύστερα κάποιο στρατόπεδο εξόντωσης. Το πλοίο τορπίλιστηκε από βρετανικό υποβρύχιο και βυθίστηκε. Όλοι οι κρατούμενοι, εβραίοι και χριστιανοί, πνίγηκαν.
- 1947:** ξεκινά να εφαρμόζεται ένα πρόγραμμα αστικού αναδασμού, με αφετηρία περιοχές ερειπωμένες από τους βομβαρδισμούς που έπληξαν την πόλη κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.
- 1950- 60:** ο αγροτικός πληθυσμός εγκαταλείπει την ύπαιθρο και συγκεντρώνεται στα αστικά κέντρα. Εμφανίζεται αυθαίρετη δόμηση εκτός σχεδίου, με τη δημιουργία νέων συνοικιών στις περιοχές Λενταριανά, Άγιος Λουκάς, και Παχιανά.
- 1954:** ξεκινούν οι εργασίες για την κατασκευή του αεροδρομίου στο Ακρωτήρι, στο πλαίσιο του γενικότερου προγράμματος αμυντικών έργων στη ΝΑ Ευρώπη.
- 1965:** σταματά η εφαρμογή του αστικού αναδασμού με την κήρυξη της Παλαιάς Πόλης από το ΥΠΠΟ ως «ιστορικού διατηρητέου μνημείου». Πραγματοποιείται από τον ΟΕΚ δημοπράτηση για την ανέγερση 110 νέων εργατικών κατοικιών στη θέση Πύργος Χαλέπιας.
- 1967- 74:** (στρατιωτική δικτατορία) παρουσιάζει άνθιση η ιδιωτική οικοδομική δραστηριότητα της πόλης με την κατασκευή πολλών ξενοδοχείων, όπως το πενταώροφο «Κρήτη», εντός της ανατολικής τάφρου των τειχών, το «Λουκία» και το «Πόρτο Βενετσιάνο» στον ανατολικό μυχό του ενετικού λιμανιού.
- 1976:** πραγματοποιείται η ανάθεση της μελέτης προστασίας και ανάδειξης της παλιάς πόλης, με χρηματοδότηση του ΕΟΤ, σύμφωνα με την οποία προϋπόθεση τουριστικής ανάπτυξης αποτελεί πλέον και η διαφύλαξη των τουριστικών πόρων, όπως η παλιά πόλη των Χανίων. (μελέτη: Καλλιγά- Ρωμανού)
- 1982:** με σχετικό νόμο διατηρητέα κτίσματα της παλιάς και της νέας πόλης μετατρέπονται σε μικρά ξενοδοχεία, διαμορφώνοντας τον αστικό ιστό, στην μορφή που το γνωρίζουμε σήμερα.

Για το κτίριο που μας φιλοξενεί:

Δεν είναι σίγουρο αν χτίστηκε το 1870 επί Ρεούφ πασά ή το 1880. Πιθανότατα σχεδιάστηκε από γνωστούς ιταλούς αρχιτέκτονες που δραστηριοποιούνταν τότε στα Χανιά. Είναι της ίδιας εποχής που χτίστηκαν οι τούρκικες φυλακές, οι στρατώνες (ακριβώς απέναντι) και το νοσοκομείο (σημερινά Δικαστήρια- Αντιπεριφέρεια).

Αρχικά λειτούργησε σαν **δικαστήριο**. Σε φωτογραφίες μέχρι το 1889 φαίνεται και η διπλή επιγραφή «ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ» με ελληνικούς και τούρκικους χαρακτήρες, πάνω από την κύρια είσοδο. Μετά τη θέσπιση του Οργανικού νόμου το 1868 στην Κρήτη δικάζουν μουσουλμάνοι και χριστιανοί δικαστές. Πρωτύτερα την εξουσία αυτή είχαν κυρίως ιεροδίκες ή πασάδες. Στο υπόγειο πιθανότατα λειτούργησαν κρατητήρια, τουλάχιστον σε αυτή την πρώτη φάση της χρήσης του.

Επί Κρητικής Πολιτείας κατασκευάζεται ο εξώστης. Τα γραφεία της διοίκησης στεγάζονται εδώ για 15 χρόνια.

Μετά την ένωση με την Ελλάδα, το 1913, το κτίριο στεγάζει τη **διοίκηση της 5ης Μεραρχίας Κρήτης**.

Στο βομβαρδισμό του 1941 γκρεμίζεται μέρος της βορειοδυτικής πλευράς του κτιρίου. Είναι πολύ πιθανή η μερική επισκευή και χρήση του, με κρατητήρια στο υπόγειο, από κάποιο τμήμα της κομαντατούρ.

Μεταπολεμικά είναι πιθανή η κατάληψη του κτιρίου από **βομβόπληκτες οικογένειες της περιοχής**. Εξάλλου ως το 1951 είναι πολύ εκτεταμένη η κατοίκηση σε αυτοσχέδια παραπήγματα και σε ερεπίπα. Έπειτα επιστρέφει στην 5η Μεραρχία, γραφεία και στρατωνισμός. Το 1954 γκρεμίζονται οι πύλες του βυζαντινού τείχους για να περνούν ογκώδη στρατιωτικά οχήματα.

Κατά την επανεπτή δικτατορία μάλλον λειτουργεί κάποιο τμήμα της ΕΣΑ. Σαν κρατητήριο χρησιμοποιείται το κτίριο των τούρκικων φυλακών απέναντι -η στρατονομία ήταν στο σημερινό πολεμικό μουσείο.

Το 1982 μεταφέρεται η Μεραρχία στο Βλητέ και το 1986 δίνεται στο πολυτεχνείο μαζί με τα κτίρια των φυλακών και των στρατώνων.

Από το Γενάρη του '98 εως το Σεπτέμβρη του '99 λειτουργούν κάποιες μονάχα **αιθουσες του ισογείου για τα περιβόλητα ΠΣΕ** (Προγράμματα Σπουδών Επιλογής), τα οποία, μετά από πανελλαδικές φοιτητικές κινητοποιήσεις, κρίνονται παράνομα και ακυρώνονται.

Από το '88 ως το 2004 μένει «άδειο», οπότε γίνεται καταφύγιο άστεγων ή τοξικοεξαρτημένων ατόμων. Η αυλή ενίστε χρησιμοποιείται για συναυλίες της αυτοοργανωμένης μουσικής σκηνής.

Το 2004 καταλαμβάνεται ανοιχτά από ένα κομμάτι της «άγριας νεολαίας» της πόλης και την ομάδα του «Αυτοδιαχειριζόμενου Στεκιού Χανίων». Η νέα ανοιχτή ομάδα που συνθέτει το εγχείρημα βαπτίζεται **Rosa Nera (Μαύρο Ρόδο)**. Από την αρχή της κατάληψης και έως σήμερα το κτίριο λειτουργεί σαν στέγη, σαν πολιτικό και πολιτιστικό κέντρο, φιλοξενώντας εκδηλώσεις και συναντήσεις εντός του και σαν «օρμητήριο» εξωστρεφών δράσεων.